

VZNIK MĚSTSKÉ CIVILIZACE A KOMPLEXNÍCH CIVILIZACÍ. POZDNÍ CHALKOLIT NA PŘEDNÍM VÝCHODĚ A V EGYPTĚ

Petra Marková Vlčková

Kultura starověkého Předního východu a Egypta KLB_105

2024-04-04

URUCKÝ KOMPLEX

□ Inovace:

- Zemědělství: pěstování vína, oliv a datlových palm; po 3500: rozsáhlé zavlažovací systémy
- Řemesla: arsenová měď; po 3500: keramika vyráběná na kruhu, výroba bronzu
- Písemné záznamy: otisky pečeti a jednotlivé znaky; po 3500? Cylindrické pečeti, závaží a záznamy měř, logografické písmo

□ Urbánní revoluce:

- V městských centrech se koncentruje nezemědělsky činné obyvatelstvo závislé na odděleně fungujících zemědělcích a pastevcích
- Zvětšení území spravovaných z jednoho centra – zvýšení společenské organizace
- Sociální stratifikace obyvatel městských center
- Ustanovení vlády – kombinace politické, vojenské a náboženské elity
- Elita: shromažďování nadprodukce (bohatství) skrze výběr daní a dávek a tributů – výměnou za poskytování služeb – veřejné práce apod.
- Elita: výstavba monumentálních veřejných staveb s omezeným přístupem: chrámy, sklady, kanály
- Elita: podpora rozvoje specializace řemesel – podpora dálkového obchodu
- Rozvoj dalších inovací jako rozvoj a rozšíření používání písma, věd (matematika, geometrie apod.), figurativního umění (kult + elita)

	Lower Mesopotamia	Upper Mesopotamia	Western Iran	Syria	Eastern Anatolia
1800					
1400	Early Uruk	Gawra 11–10	Khuzistan: Susa B Zagros: Godin 7 Fars: Early Banesh	Amuq F Hama K	Malatya 7
	Uruk 14–9 Eridu 5–4				
1000	Late Uruk	Gawra 9 Nineveh 4	Khuzistan: Uruk type	Habuba Kebira	Malatya 6A Hasek
	Uruk 8–4	Tell Brak (Eye-temple)	Zagros: Godin 6–5 Fars: Middle Banesh	Jebel Aruda	Kurban Hüyük 6
	Eridu 3–2 Nippur 16–15				Mersin 14–13
1800	Jemdet Nasr	Gawra 8 Nineveh 5	Khuzistan: Susa C Zagros: Godin 4 Fars: Late Banesh	Amuq G Hama K	Malatya 6B Kurban Hüyük 5 Mersin 12
	Uruk 3 Nippur 14–12				

Synchronizace uruckého období

→ vznik a rozvoj stratifikované komplexní společnosti, urbanizace a následně i státních útvarů (state formation)

Misky se zkoseným okrajem, bevel rim bowls (BRBs)

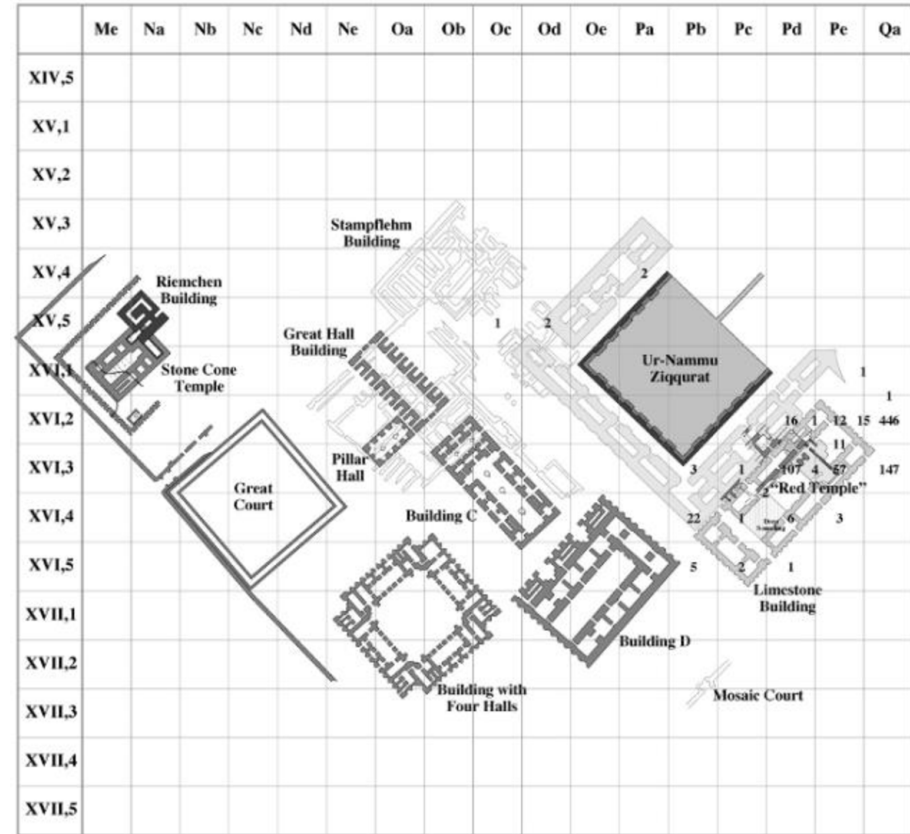
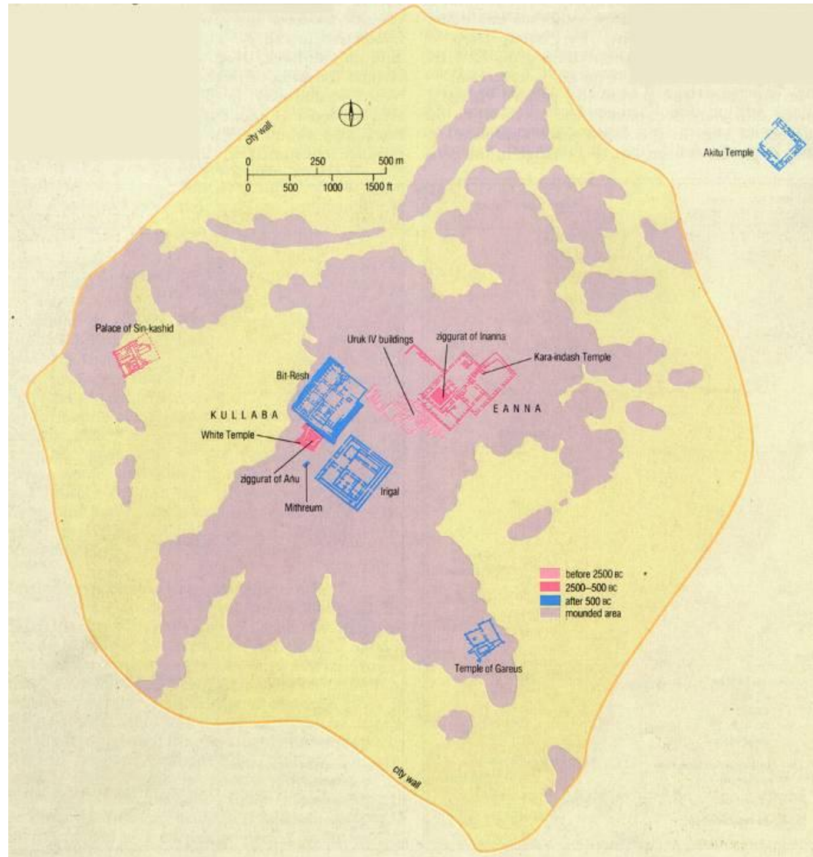

URUK, Warka

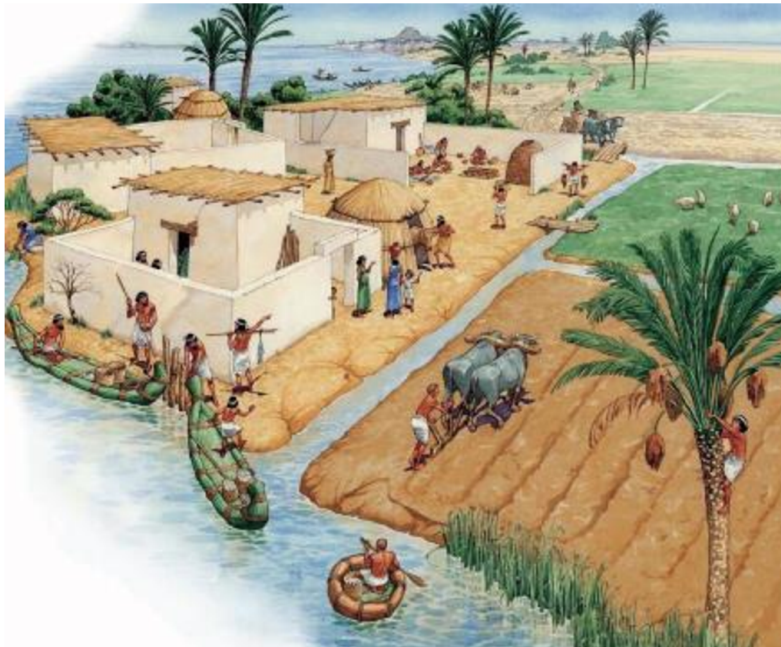
- Nejvýznamnější z raných měst: jediné známé centrum v jádrové oblasti J Mezopotámie
  - ▣ 3 hlavní telly: Eanna, Kullab a Irigal
- Výzkum: Německá orientální společnost (39 sezón); od 2001: DAIK: geofyzika, vrstvy, DPZ
- 2 hlavní archeologicky prozkoumaná místa:
  - ▣ Eanna, okrsek bohyně Inanny
  - ▣ Kullab, okrsek boha Ana
- Chronologická sekvence: 18 hlavních fází od 6. tisíciletí (XVIII: 5300-4575 cal BC)
- Obrovský nárůst osídlení plochy: od cca 70 ha po 250 ha (100 ha Uruk samotný, min. 5.5 km²): kolem 2900 BC: 50-80 000 obyvatel
- Zapsáno se seznam Světové kulturního dědictví UNESCO spolu s Urem, Eridu a oblastí bažin J Iráku

Uruk, Pozdní Uruk IV, ca. 3200-3000 BC, chrámový komplex Eanna

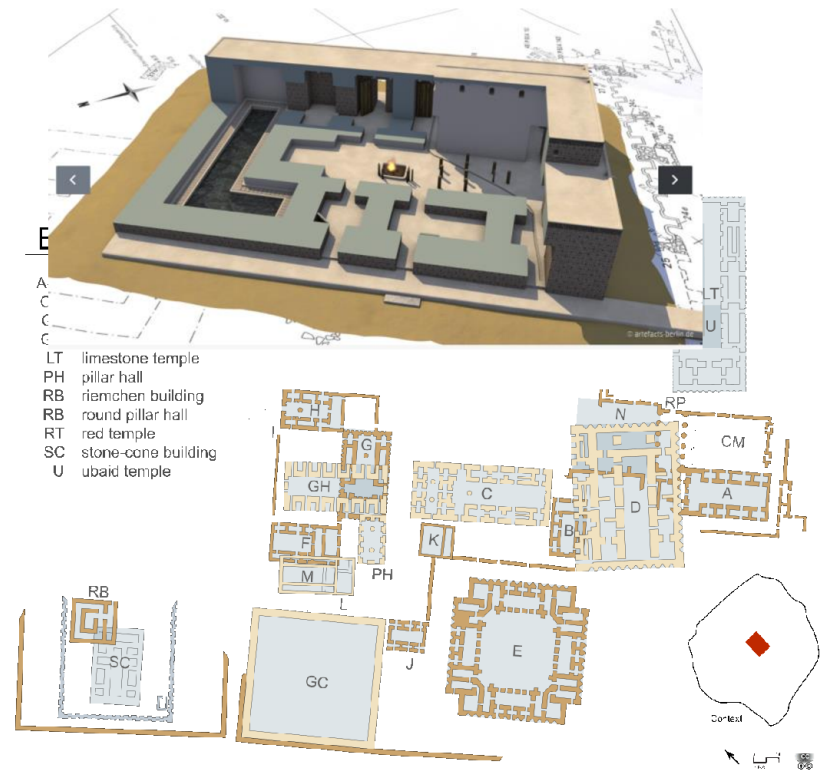

URUK, Warka

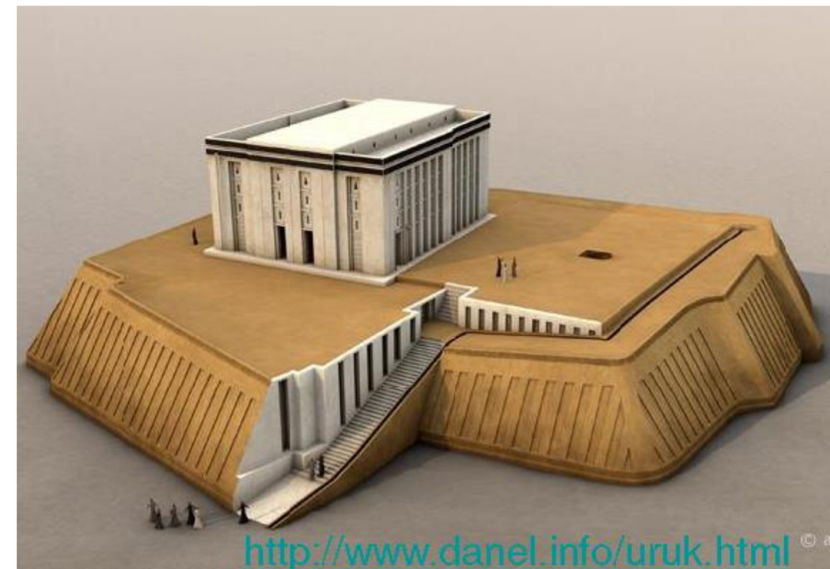
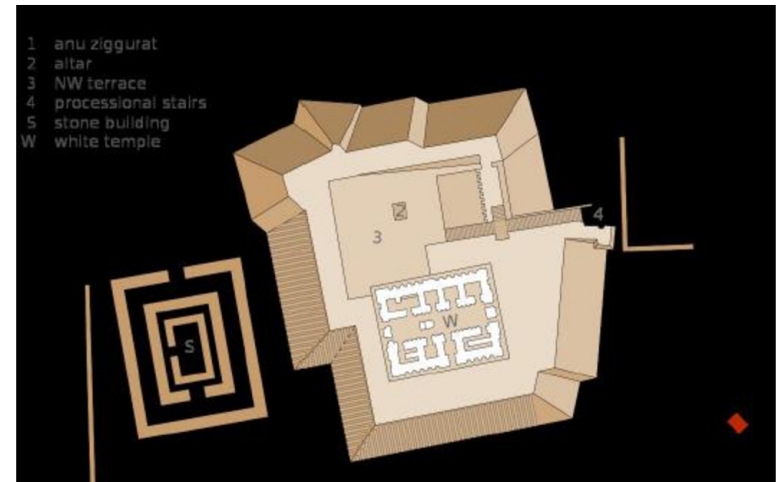
URUK, Warka

- Chrámový komplex bohyně Inanny/lštar
  - Tzv. chrám s kamennými klíny (Steinstifttempel/Stone Cone Tempel, 3500 BC)
    - Mozaiky tvořené modrými a žlutomodrými klíny z kamene
  - Tzv. vápencový chrám (Kalksteintempel)
  - Tzv. Bílý chrám – zikkurat boha Ana
- Městská zástavba: známá jen málo – především hradby
- Vrstva III: 3100-2900 BC: kolem 3000 BC – Džemdet Nasr: katastrofa – pravděpodobně protržení hrází kolem Eufratu – snad předobraz biblické potopy

URUK, Warka – období Džemdet Nasr

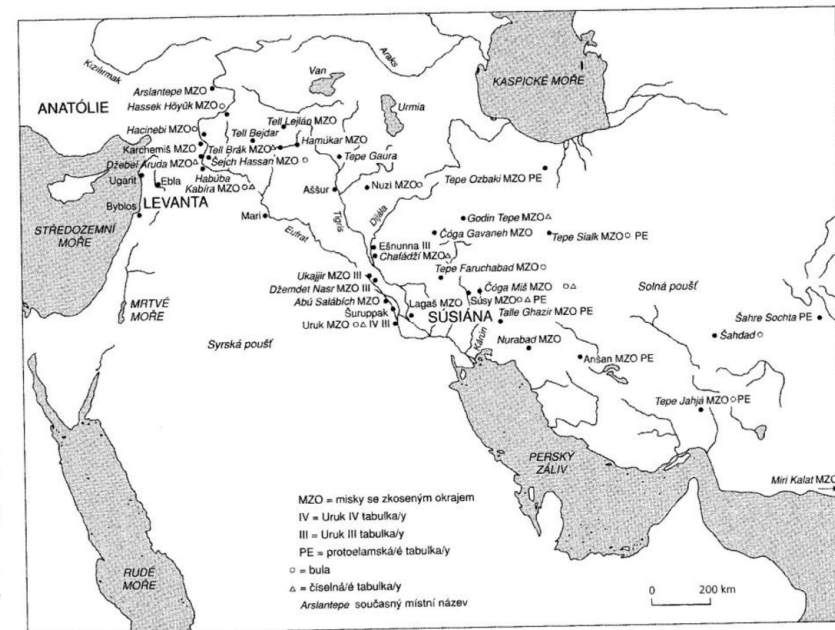
- Komplex chrámů boha Ana
  - Období Džemdet Nasr: 3100/3000-3000/2900 BCE
  - Řada teras, které pohltily starší chrámy (včetně ubaidských) – na vrcholu tzv. Bílý chrám
    - Dobře dochovaný
    - Platforma vysoká 13 m, rozměry: 17,5x22,3 m
    - Trojprostorové dělení, fasáda s nikami
    - Bíle omítnuté stěny – v nikách dřevěné sloupy
    - Nález koster lva a leoparda – základové depozity? (vyobrazení se našla v chrámu na Tell Uqairu)
    - Předobraz mladších zikkuratů (raně dynastické období + období Ur III)

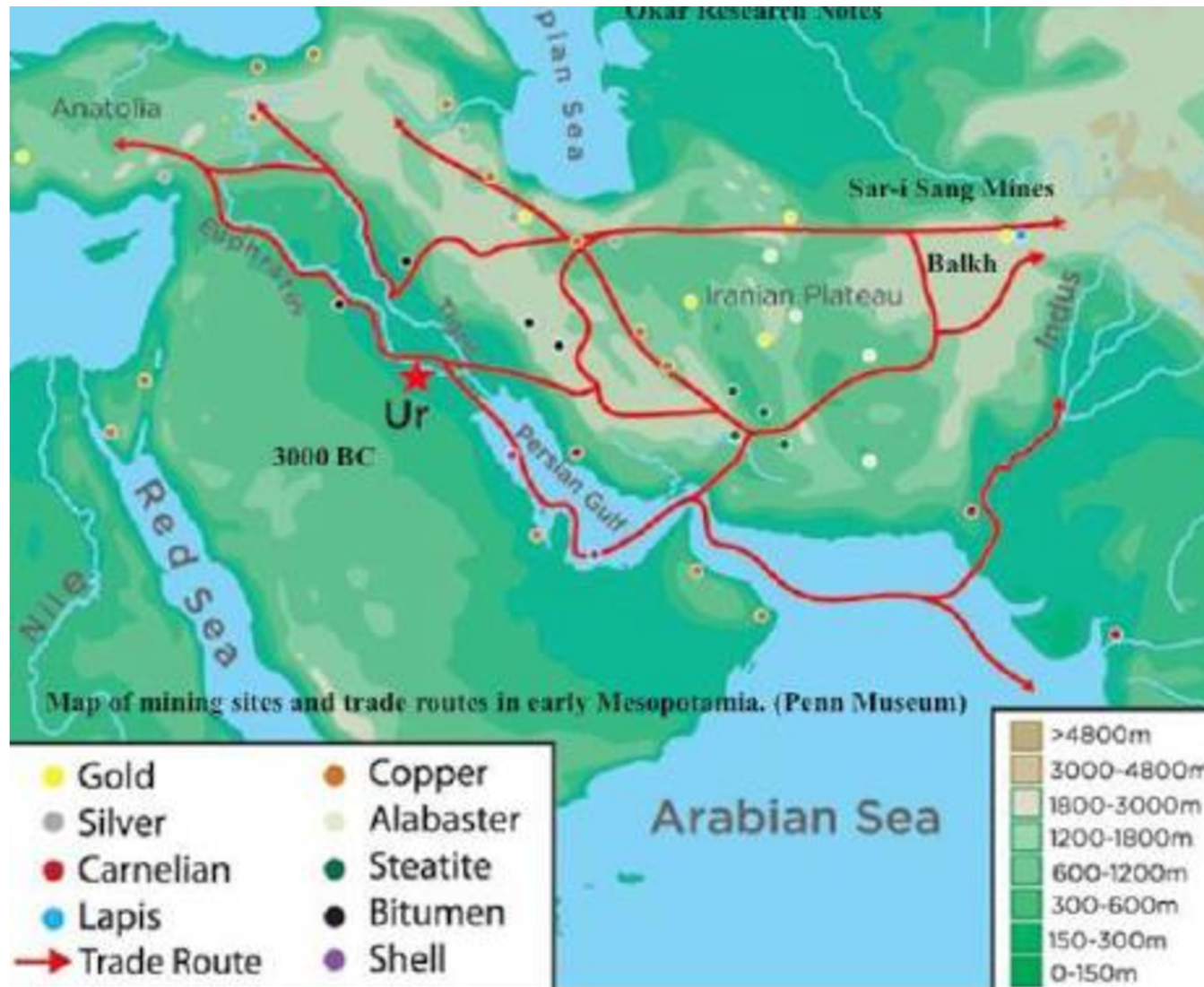

URUCKÁ EXPANZE

- Uručká hmotná kultura mimo J Mezopotámii: interpretace?
  - Kolonizace? Zábor území?
  - Doklad existence obchodních kolonií mezopotámských obchodníků?
  - Přijmutí urucké kultury místními elitami?
- Expanze: kolem poloviny 4. tisíciletí BC: přechod střední / pozdní Uruk (cca 3800-3100 BCE)
- Intruzivní urucká sídliště v S Mesopotámii: různé typy: drobné obchodní stanice (nejmenší, nejstarší, bezprostřední okolí staršího a původního chalkolitického centra: okolí Kueltepe, Balích – Hammam et-Turkman, horní Chábúr: Tell Brak, Hamoukar) - obchodní stanice převezmou původní centrum (pozdní Uruk, Karchemiš, Ninive, Tell Hamoukar, Tell Brak) – do té doby neosídlené oblasti (horní Eufkrat, Habuba Kabira)
- Súsiana: JZ Írán. Centrum: Súsý

Dálkové kontakty

URUK V SEVERNÍ LEVANTĚ

- Počátek 4. tisíciletí: nízká úroveň centralizace moci v menších střediscích: po ustoupení Ubaidu – tzv. pozdně chalkolitické skupiny
- Množství uruckých lokalit po celé Sýrii: od poloviny do závěru 4. tisíciletí.
- Prvky urucké civilizace se projevují lokálně odlišně
- Rozrod osídlení:
  - zakládání nových míst: Habuba Kabira (střední Eufrat) – urucká kolonie v regionu
  - Tell Brak (SV Sýrie): původní populace: nový chrám, tzv. chrám očí
- Urucké kulturní prvky: půdorysy a výzdoba budov, keramika (misky se zkoseným okrajem), buly se žetony a číselné tabulky
- Dálkový obchod s centry ve střední a jižní Mezopotámii
- Při severním okraji – z Anatólie zasahuje **raně zakavkazská kultura** (4000-2000 BCE, kulturní komplex Kura-Araks) – 3500 BCE – následně se rozšiřuje a během EBA – Khirbet Kerak ware (Béth Yerah)

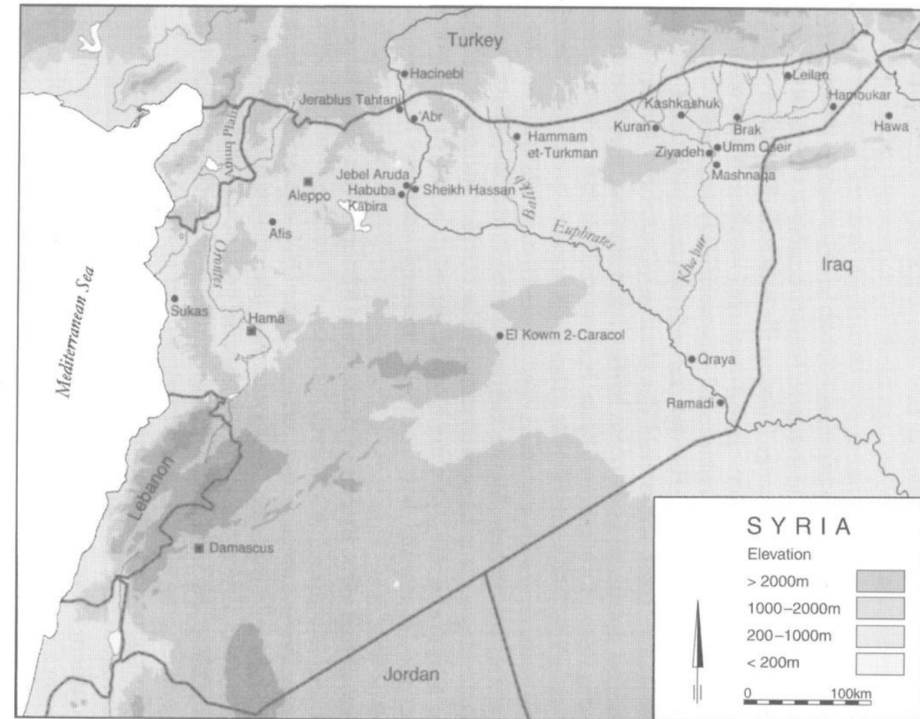
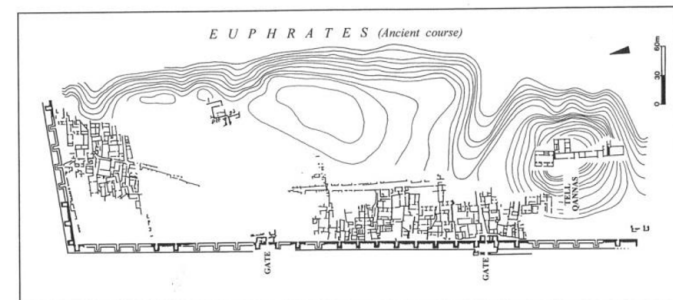
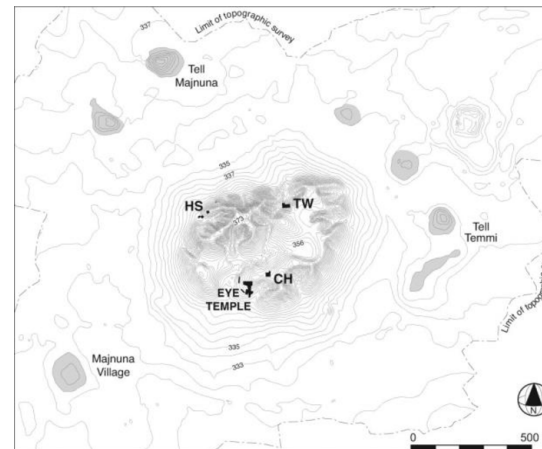
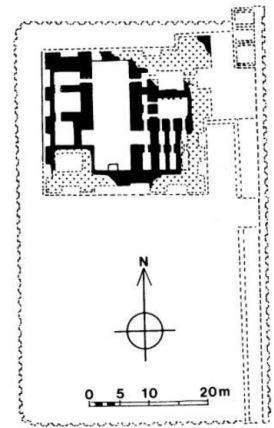
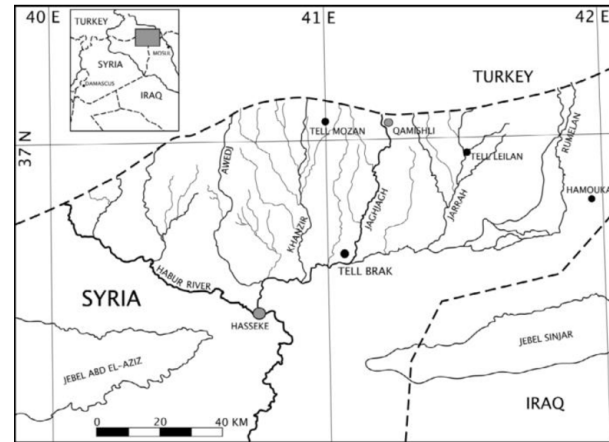

Fig. 6.1 Svria in the fourth millennium BC.

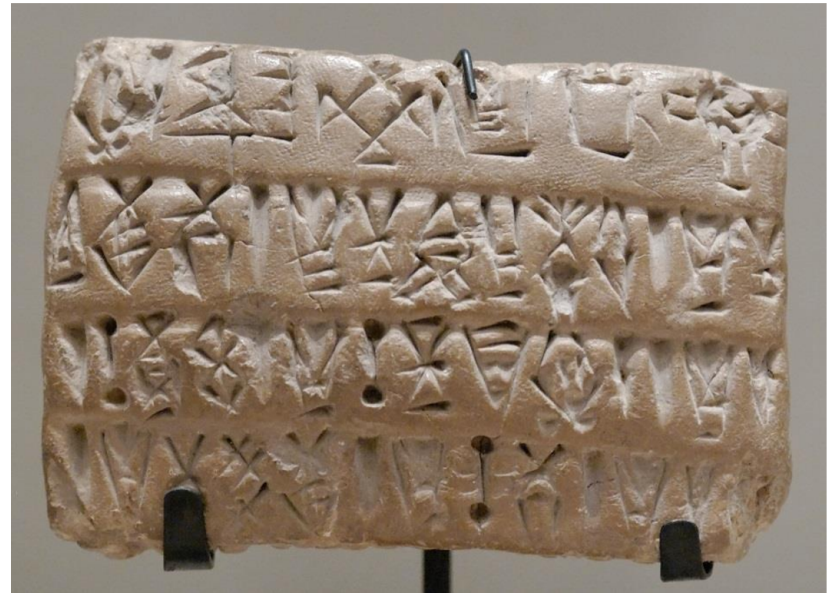
TELL BRAK

- Nagar, Nawar, tell v povodí horního Chábúru: jeden z největších tellů v S Mezopotámii
- Křižovatka obchodních tras
- Osídlení: od neolitu po středoasyrské období
- Chalkolitické období: Ubaid – Uruk, vrstvy C-G
- Výstavba městských hradeb (E), nárůst plochy města (55-130 ha, E-F)
- Stává se uruckou kolonií – po opuštění, záměrně srovnaná se zemí
- Eye temple (F): prozkoumán Maxem Mallowanem, 1930s (počáteční fáze: první polovina 4. tisíciletí) – jasný J mezopotámský stavební styl (trojprostorové dělení, výzdoba pomocí hliněných kuželů seskládaných do mozaik)
- Tell Madžnuna a Tell Brak: 4 masové hroby (3800-3600 BC); ten největší: minimálně 175 jedinců a 375 zvířat: pozdně chalkolitické období: spíše doklad lokálního konfliktu

ZÁNİK URUCKÉHO KOMPLEXU

- Rozpad systému: kolem 3100 BCE
- V celém rozsahu komplexu: úplné přerušení kontaktů
- Osídlení:
  - Některá sídliště opuštěna: Habuba Kebira
  - Jinde: návrat k lokálním tradicím
- Súsiana: protoelamský stát
- Uruk? Chrámové stavby v Eanně pobořeny a postaveny nové. Tabulky: podobnost s kulturou Džemdet Nasr
  - Uruk: ponechává si svůj význam X objevují se nová centra
- Následuje: kultura Džemdet Nasr a raně dynastické období = **RANÁ DOBA BRONZOVÁ**

RANĚ DYNASTICKÉ OBDOBÍ V EGYPTĚ

VZNIK KOMPLEXNÍ SPOLEČNOSTI
V EGYPTĚ

VZNIK SJEDNOCENÉHO EGYPTA

- Kořeny v období Nakády II – nejprve kulturní sjednocení, následuje vznik menších „proto-států“ a postupné politické prosazování se panovníků pocházejících z Ceneje ((na místě dnešního Abydu)
- Historický koncept – ukotvený v mladších egyptských písemných pramenech – tzv. PANOVNÍCI DYNASTIE 0 – stejné místo původu, pohřebiště; neznáme jména, data ani další podrobnosti
- nejasné čtení
  - ▣ Irej-Hor
  - ▣ Serek
  - ▣ Ka
  - ▣ Narmer
- pohřebiště: Umm el-Káb

NARMER

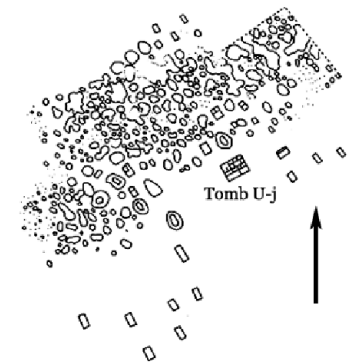
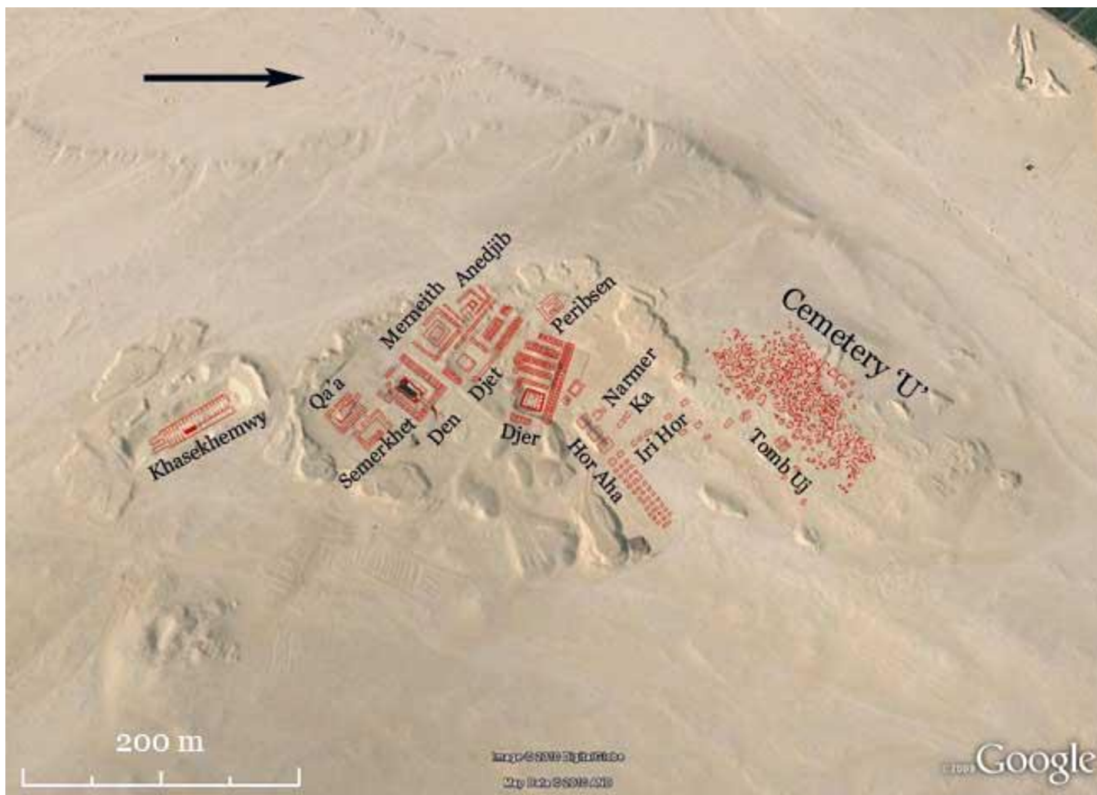
- poslední panovník 0. dynastie
- aktivní ekonomická přítomnost Egyptů v jižní Syropalestině
- hrobka: Umm el-Káb,
- nejvýznamnější památka: Narmerova paleta z tzv. základového depozitu v Hierakonpoli – mnoho významů – pravděpodobně symbolický význam

UMM EL-KÁB - ABYDOS

pohřebiště U

Hrobka U-j

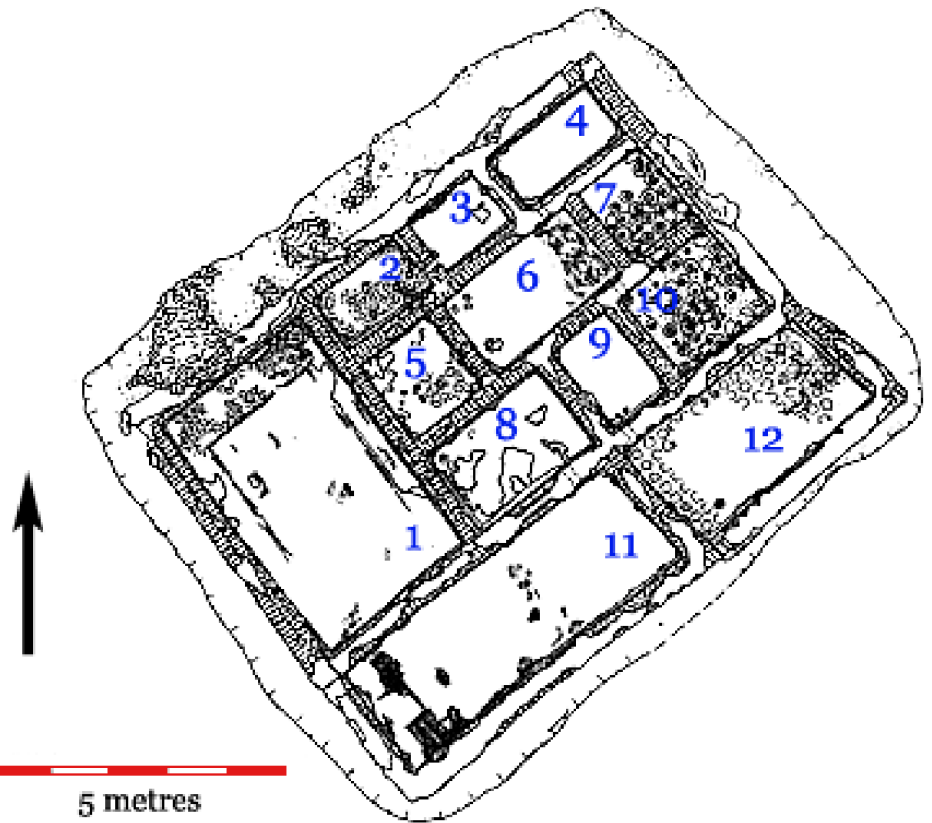
— Introduction —

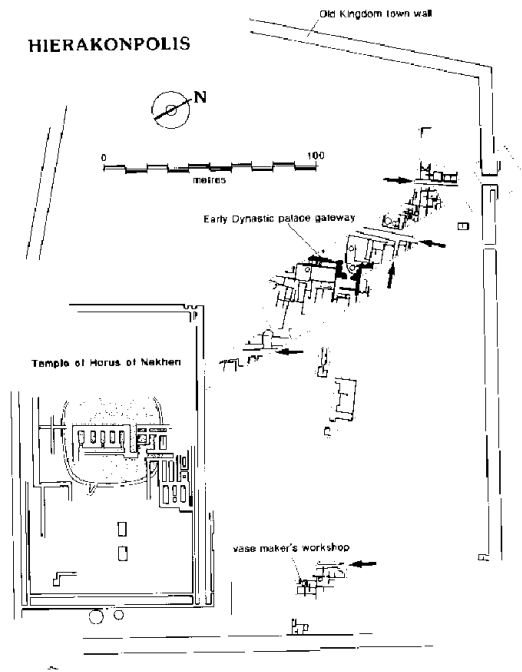
1a

1b

HIERAKONPOLIS

- Kóm el-Ahmar
- 1897-8 – J.E. Quibell, F. Green, S. Clarc
- Jeden z nejstarších nalezených chrámů – snad již tehdy Hor
- kultovní centrum boha Hora - hlavní náboženské centrum EDP
- nález tzv. **základového depozitu** (main deposit)

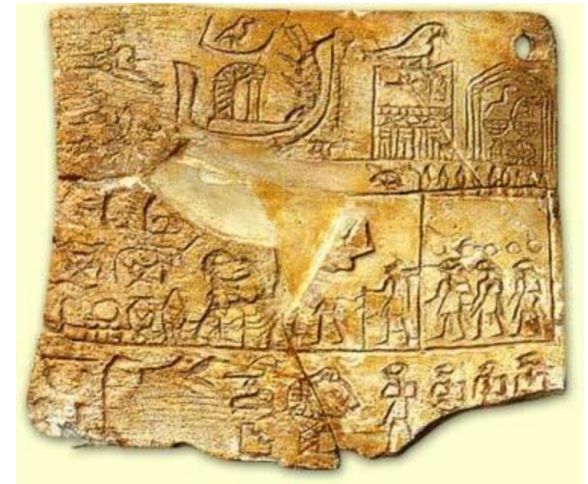

RANĚ DYNASTICKÉ OBDOBÍ

- vláda 1.–2. dynastie
- absolutní chronologie:
c. 3000 – 2686 BC
- položení základů
staroegyptské
civilizace: povaha
panovnické moci, státní
administrativa,
náboženství apod.
- Založení hlavních
lokalit:
  - ▣ hlavního města a
náboženského centra
(Memfida)
  - ▣ královských pohřebišť
(Sakkára, Abydos)
- ustálení sítě hlavních
provinciálních center

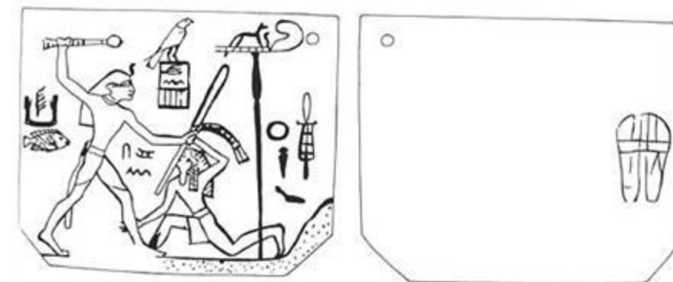
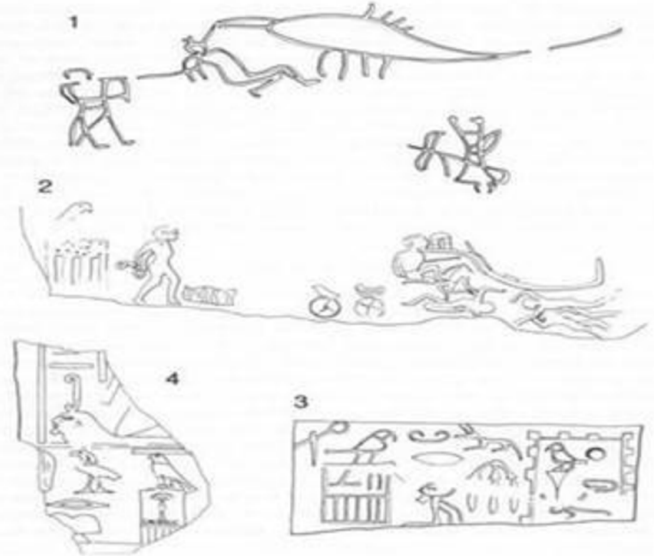
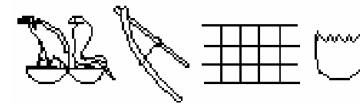
MENI

- Identifikace?
  - **Hor-Aha X Narmer**
- podle Manéthóna – legendární sjednotitel Egypta
- jméno: „pastýř“
- legendární zakladatel:
  - nového hlavního města – odklonil tok Nilu
  - nového pohřebiště v severní Sakkáře

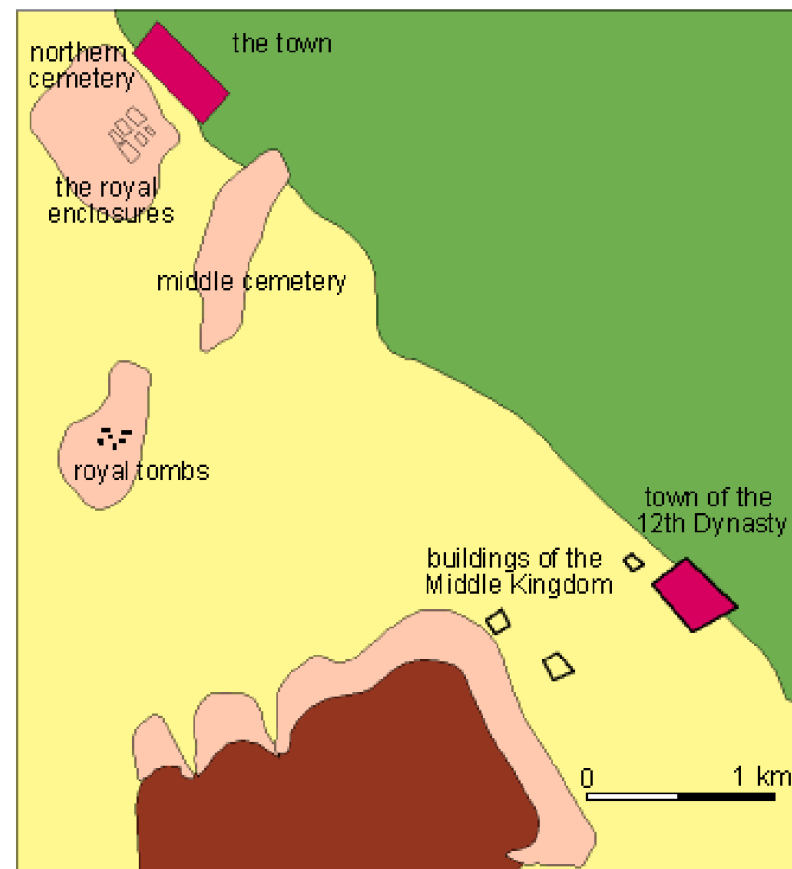
DĚJINY 1. DYNASTIE

- projevem své kultury ztělesňoval nový řád garantovaný panovníkem
- panovník = hlava státního náboženství
- Hor-Aha (Meni) – Džer – Džet – královna Merneit – Den – Adžib – Semerchet - Qaa
- konsolidace královské moci – Horovo jméno – zavedení nových titulů: nebtj (Obě paní), nesut bitej (král HE a DE)
- vnitřní kolonizace – oblast Delti – královské majetky
- upevňování pozice v zahraničí – vojenské výpravy do Núbie, proti Asijcům (Sinaj)
  - Núbie – nerostné bohatství – Wádí Halfa – skalní reliéf u Gabal Séch Sulejmanu (Džer)
  - Syropalestina – obchod s lukrativním zbožím (En Besor) – síť egyptských vojensko-obchodních stanic
- postavení ženy ve společnosti – královna **Merneit** - regentka
- rozvoj státní administrativy – hrobky úředníků – provázanost s rozvojem písma
- vývoj královské zádušní architektury – použití červené a černé žuly v hrobkách

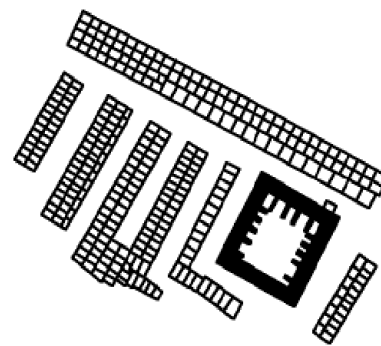
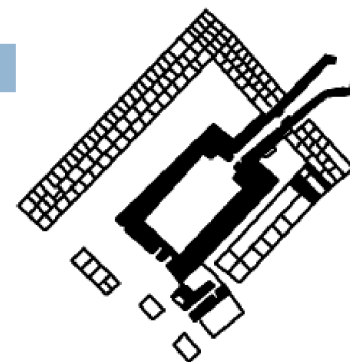

KRÁLOVSKÁ LOKALITA – ABYDOS

- centrální význam tohoto regionu a místa pro proces sjednocování Egypta a pro raně dynastické období
- strategická poloha: úrodné zázemí + poloha na obchodních stezkách - oázy
- několik poloh:
- Královské pohřebiště: Umm el-Káb, pohřebiště B
- Tzv. velké zádušní ohrady, severní pohřebiště
- sídliště – Cenej – nebylo dosud lokalizováno
- dlouhodobě osídlená a využívaná oblast - palimpsest

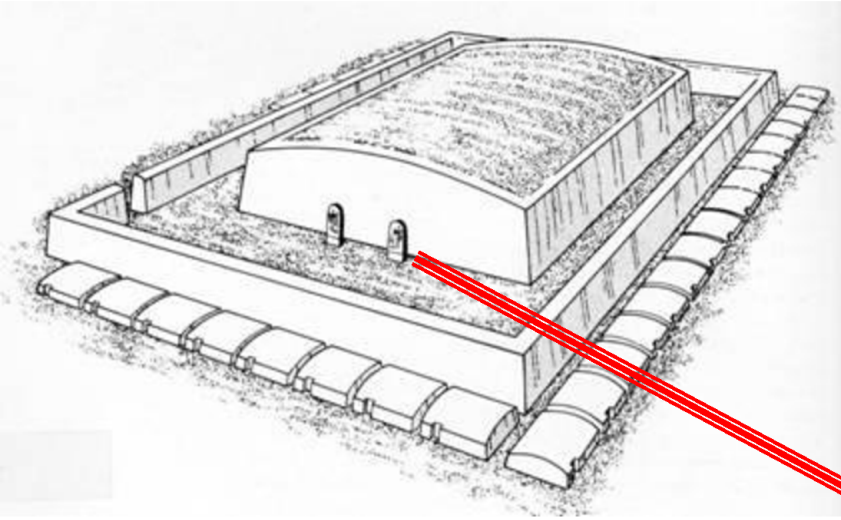

KRÁLOVSKÉ POHŘEBIŠTĚ – ABYDOS, UMM EL-KÁB, POHŘEBIŠTĚ B

PODOBA KRÁLOVSKÝCH HROBEK

VÝBAVA KRÁLOVSKÝCH HROBEK

□ Královské hrobky

- sochy
- šperky
- nádoby (keramika, kamenné, měď)

□ Vedlejší pohřby

- zvířata – lvi, sloni, psi =
SYMBOLICKÝ VÝZNAM
- Služebníci – malé stély =
RITUAL SÁTÍ

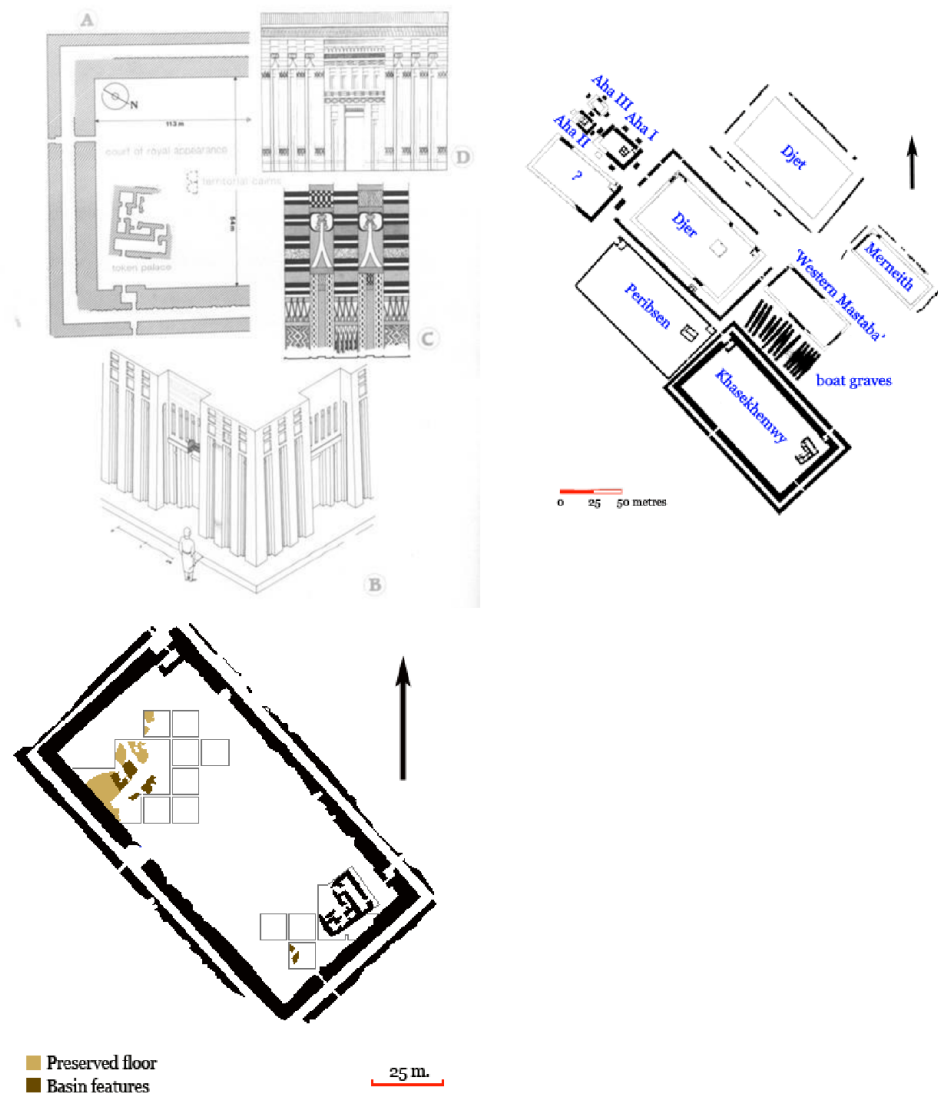

ABYDOS – TZV. POHŘEBNÍ OHRADY

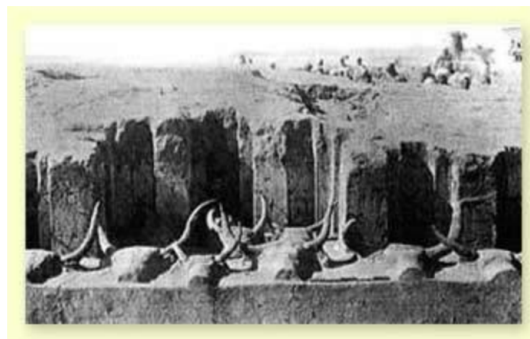
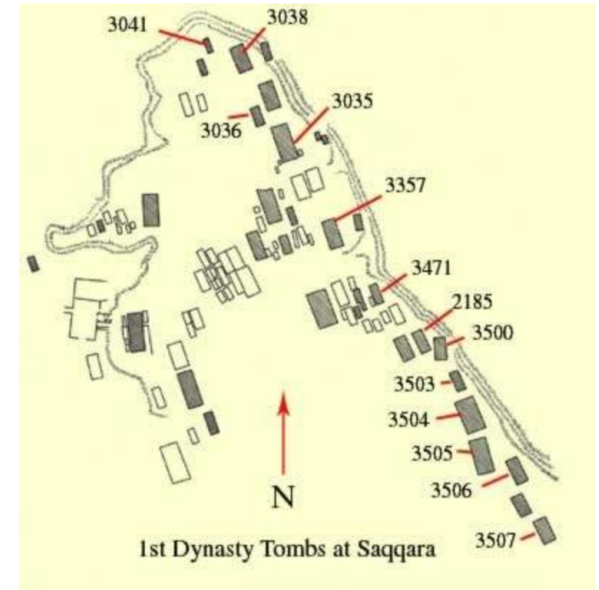
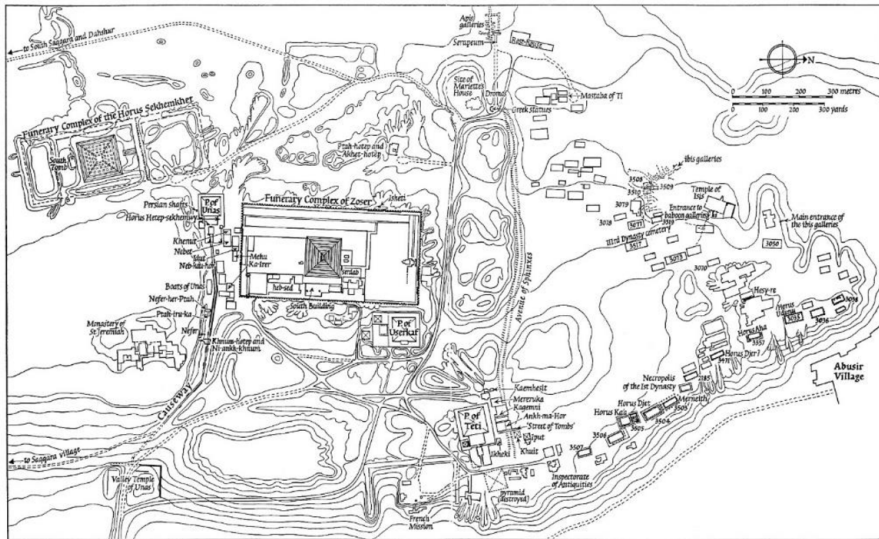
- celkem: minimálně 10 staveb
  - Ne všichni panovníci 1. a 2. dynastie X někteří mají 3 stavby (Hor-Aha)
- Různé materiály: dřevěné palisády, zdi ze sušených cihel
- další součásti:
  - pohřby lodí (modely ze sušených cihel)
  - Kultovní stavby
  - Vedlejší pohřby
- Šunét el-Zebíb – největší dochovaná „pohřební ohrada“ – Chasechemuej

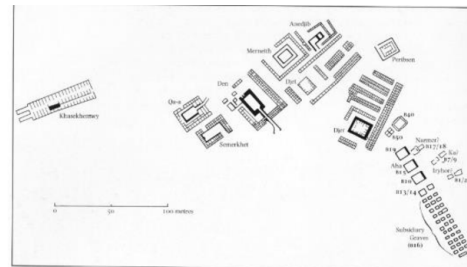
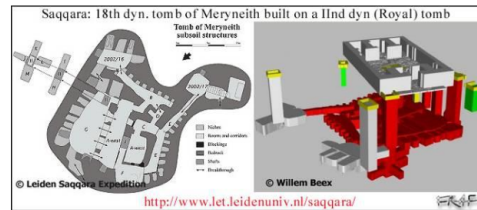
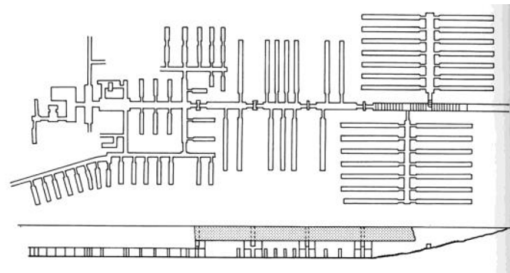
POHŘEBNÍ OHRADY – místa zádušního kultu?

POHŘEBIŠTĚ V SEVERNÍ SAKKÁŘE

II. DYNASTIE

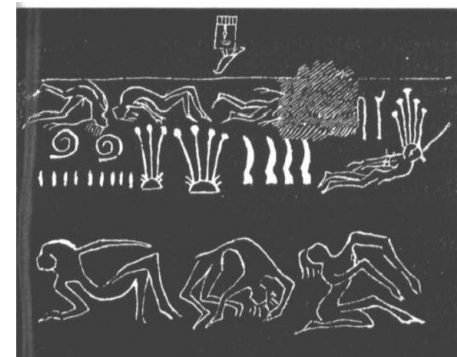

- velmi málo známé období egyptských dějin – délka 120–150 let
- chronologie:
  - počátek – Sakkára
    - Hetepsechemuej
    - Raneb
    - Ninecer
  - střední fáze – Sakkára?
    - Vadžnes apod.
  - Závěr – Abydos
    - Peribsen – Sechemib
    - Chasechem/ Chasechemuej
    - Inovace: zapojení kamene do královské zádušní architektury
- mnoho shodných rysů

Chasechem / Chasechemuej

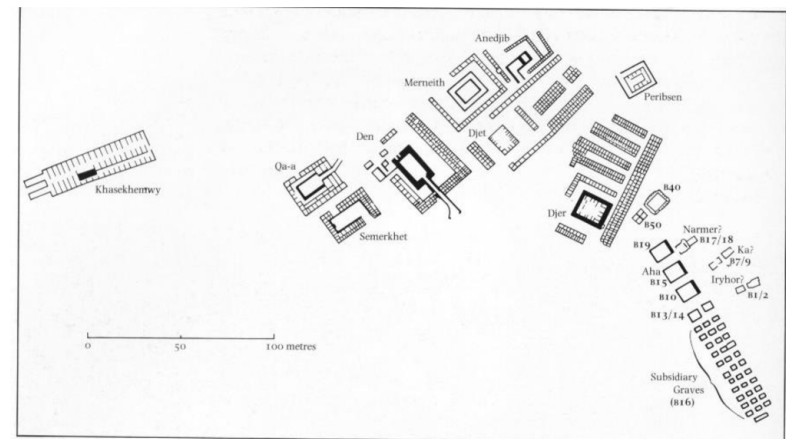
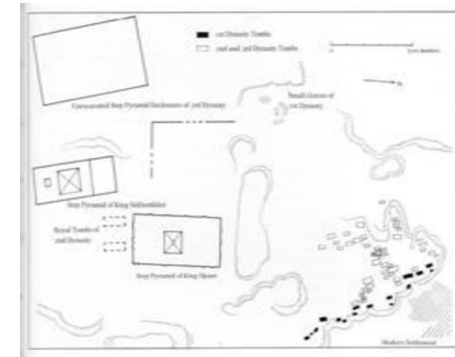

- jeden z nejdůležitějších panovníků EDP – opětovně sjednotil Egypt – změna jména z Chasechem => Chasechemuej
- hrobka v Abydu: velké použití kamene
- Šunét ez-Zebíb: zádušní ohrada v Abydu – největší stavba EDP
- stavby po celém Egyptu: Abydos, Sakkára, Hierakonpolis, etc.
- Oslava svátku sed – sochy v Hierakonpoli

ODKAZ RANĚ DYNASTICKÉHO OBDOBÍ, cca 3150-2700 př. n. l. :

- „vynález“ písma a jeho rozšíření
- nastartování hospodářského a ekonomického systému
- vznik organizace státní správy pod kontrolou jediného muže – panovníka
  - ▣ Založení nového hlavního města: Memfidy
  - ▣ Založení tzv. dynastických pohřebišť: Sakkára, Abydos
- vznik systému státní ideologie
- položení základů kamenné architektury, umění a s nimi spojených náboženských představ – posmrtné představy, sakrální architektura (pohřební i chrámová)

STYČNÉ BODY MEZI SOUČASNÝMI KULTURAMI NA PŘEDNÍM VÝCHODU A V EGYPTĚ

- Propojení skrze dálkový obchod a směnu: lapis lazuli
- **Prvky v architektuře:** palácová fasáda (Hierakonpolis, mastaby), použití kamenných/hliněných kuželů pro výzdobu fasád (Egypt: Bútó – nejistý kontext)
- **Administrativa:** použití cylindrických pečetí (EBA I-II) a pečetění jako projevu vzniku státních útvarů (state formation)
- **Umění:** motiv tzv. hérao stojícího mezi 2 zvířaty, zvířata s propletenými krky, určitý styl úpravy oděvů; typ lodí

